

УДК 331.57

Попова І.А.
*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу проблем
міжрегіонального співробітництва
Інституту економіко-правових досліджень
Національної академії наук України, Луганська філія*

Перепелюкова О.В.
*провідний економіст відділу проблем
міжрегіонального співробітництва
Інституту економіко-правових досліджень
Національної академії наук України, Луганська філія*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

MODERN TRENDS OF THE DEVELOPMENT OF THE LABOUR MARKET IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні проблеми сучасного ринку праці в Україні. Досліджено сучасний стан ринку праці й визначено тенденції зайнятості та безробіття серед населення з урахуванням осіб, що тимчасово переміщені з окупованих територій. Запропоновано заходи щодо подолання кризових явищ на ринку праці. Обґрунтовано основні напрями державної політики у сфері зайнятості населення.

Ключові слова: зайнятість, безробіття, ринок праці, економічно активне населення, державна політика.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные проблемы современного рынка труда в Украине. Исследовано современное состояние рынка труда и определены тенденции занятости и безработицы среди населения с учетом лиц, временно перемещенных с оккупированных территорий. Предложены меры по преодолению кризисных явлений на рынке труда. Обоснованы основные направления государственной политики в сфере занятости населения.

Ключевые слова: занятость, безработица, рынок труда, экономически активное население, государственная политика.

ANNOTATION

In the article the basic problems of the modern labor market in Ukraine. The analysis of the current state of the labor market and employment trends identified and unemployment among the population considering persons displaced from the occupied territories. The measures for overcoming the crisis in the labor market. The basic directions of the state policy in the field of employment.

Keywords: employment, unemployment, labor market economically active population, public policy.

Постановка проблеми. Стан ринку праці та процеси в сфері зайнятості населення належать до числа соціально-економічних параметрів, які визначальним чином впливають на суспільний розвиток та конкурентоспроможність національної економіки. Сучасний стан національного ринку праці є незрілим, розбалансованим і малоефективним. Фінансова криза та воєнні дії в Україні призвели до того, що підприємства з метою скорочення своїх витрат вимушені звільняти робітників, що відповідно призведе до зростання безробіття. За оцінками експертів, чим більший час люди залишаються без роботи, тим менш вони мають перспектив працевлаштується в майбутньому. У цій ситуації особливий

неспокій викликає даний факт в працевлаштуванні молодих фахівців, які можуть випасти за межі ринку праці, чергуючи малооплачувану роботу з безробіттям.

За роки незалежності держава не змогла сформулювати цілісну концепцію політики на ринку праці. На ринку праці превалюють елементи «захисної реструктуризації», які передбачають пасивне пристосування підприємств до нових умов господарювання та призводять до незначного збільшення зайнятості. На етапі трансформаційних змін в економіці України суттєві інституційні обмеження розвитку національного ринку праці обумовили пріоритетне використання переважно нестандартних механізмів адаптації, таких як гнучке маневрування тривалістю трудового процесу та оплатою праці замість реструктуризації зайнятості. Ці специфічні механізми адаптації сфери трудових відносин набули вияву в можливості для підприємств (особливо традиційних секторів) утримувати надлишкову чисельність зайнятих за рахунок збереження низького рівня заробітної плати та значних обсягів заборгованості з її виплати.

На відміну від моделі, що склалася у країнах Західної Європи, де ринок праці має високий ступінь захищеності зайнятості, складний механізм укладання колективних договорів, значну сегментацію робочої сили та стале довготривале безробіття, український ринок праці фактично «імпортував» стандартний набір інститутів, який діє на ринках праці країн з розвинутою економікою. Проте, українська модель регулювання ринку праці сформувалась спонтанно під впливом рішень, що приймалися незалежно одне від одного державою, підприємцями та робітниками, вона не має достатнього фінансового ресурсу для того, щоб копіювати інституційний каркас, який притаманний для «сталих» ринків праці. Аналізуючи українську модель ринку праці, необхідно виокремлювати проблеми власне механізму ринку праці, його провідних каналів та проблеми, які мають макроекономіч-

ну природу й детермінують економічні механізми функціонування ринку. Основними базовими макроекономічними вадами на шляху формування ефективної моделі ринку праці є: низька продуктивність праці; відсутність структурних змін в економіці країни; висока тіньова складова; низька ціна робочої сили.

Загострення політичної ситуації з Росією та проведення антитерористичної операції в країні негативно позначилися на стані національної економіки, й відповідно на розвитку ринку праці. На цій підставі в сучасних умовах важливу роль для України має вирішення питання забезпечення працевлаштуванням та житловими умовами переміщених осіб з тимчасово окупованих територій Донбасу та Криму. Таким чином, розвиток національної економіки неможливий без створення ефективно функціонуючого ринку праці. Формування такого ринку праці в Україні ускладнюється дією ряду чинників, таких як низький рівень заробітних плат, зниження життєвого рівня, зростання безробіття. Вплив цих чинників негативно позначається на відтворенні робочої сили. Все зазначене викликає необхідність всебічного дослідження стану ринку праці, та чинників, що впливають на його інфраструктуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам формування та функціонування ринку праці присвячені праці відомих вітчизняних вчених, а саме: О. Амоші, Д. Богині, О. Грішнєвої, В. Василенка, С. Калініної, О. Новікової, Л. Шаульської, А. Колота, Е. Лібанової, М. Пітюлича, В. Приймака, М. Семікіної, Б. Генкіна, Л. Абалкіна, В. Петюха та інших вчених. Г. Беккера ті їх послідовників. Разом з тим недостатньо дослідженими залишаються питання, пов'язані із визначенням напрямів регулювання ринку праці в умовах, що склалися в Україні.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у визначенні сучасних тенденцій розвитку національного ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішення питань інтеграції, соціальної адаптації та захисту і реінтеграції внутрішньо переміщених осіб є одним із важливіших питань держави. У зв'язку із цим існує необхідність проведення комплексу заходів, спрямованих на інтеграцію, соціальну адаптацію та захист і реінтеграцію внутрішньо переміщених осіб.

За оперативною інформацією структурних підрозділів соціального захисту населення обласних, Київської міської державної адміністрацій станом на 16.03.2015 на облік взято 1151 581 особу (844 608 сімей); звернулося за призначенням грошової допомоги 315 376 сімей, з них призначено – 290 473 сім'ям.

Станом на 16.03.2015 з 100 347 працевлаштованих осіб, облікованих відповідно до постанови, за сприянням у працевлаштуванні до центрів зайнятості звернулися 31 415 осіб, з них працевлаштовано 4 955 осіб, отримали статус без-

робітного 24 105 осіб. З питань переведення на нове місце перебування пенсійних справ звернулося 959326 осіб, з них 956 692 особи із східних областей. Включено у відомість із виплати пенсій 876 329 осіб за тимчасовим місцем проживання. Із 43 051 особи, яка повернулася за соціальною допомогою, призначено різні види соціальної допомоги 40 660 особам. Обласні, міські та районні центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді опікуються 41 427 сім'ями внутрішньо переміщених осіб, які мають 46 816 дітей. Для вирішення питань, з якими звертаються сім'ї, працівники центрів здійснюють вивчення потреб та надають їм відповідні соціальні послуги і допомогу [1].

Дослідження ситуації із внутрішньо переміщеними особами, вивчення наявної законодавчо-нормативної бази, ознайомлення із оцінками профільних експертів, посадовців, представників громадськості, у тому числі волонтерських організацій, свідчать про наявність цілого комплексу проблем, що потребують першочергового вирішення, а саме:

- не розроблено чіткого механізму критеріїв відбору для надання соціальної підтримки внутрішньо переміщеним особам залежно від їх матеріального стану, соціального статусу;

- відсутність повної інформації щодо розміру збитків (майнової шкоди), завданих внутрішньо переміщеним особам;

- відсутність компенсаційних механізмів стосовно можливого відшкодування у подальшому витрат на утримання внутрішньо переміщених осіб залежно від їх матеріального стану;

- відсутність повної інформації щодо наявних вільних місць у дошкільних та шкільних закладах, спеціалізованих закладах для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб, влаштування дітей до дошкільних та навчальних закладів тощо;

- проблеми законодавчо-нормативного характеру під час оформлення та відновлення внутрішньо переміщеними особами після повернення на постійне місце проживання своїх майнових прав (повернення (отримання) кредитів, оформлення спадщини, оплата заборгованості послуг (їх невивплата) ЖЖГ, повернення на роботу, отримання (неотримання) зарплати, відновлення інших прав у зв'язку із форс-мажорними обставинами, в тому числі у підприємницькій діяльності (сплата податків тощо);

- відсутність у більшості внутрішньо переміщених осіб фінансових ресурсів для життєуваження;

- наявність у багатьох переміщених осіб психологічних травм та відсутність програми надання відповідної допомоги.

Загальна економічна криза у країні призвела до скорочення темпів виробництва і як наслідок зменшення рівня зайнятості населення. Ситуація у Східних областях, які є промислово розвиненими, дуже складна. Вимушена зупинка промислового виробництва призвела до ви-

сокого рівня безробіття населення. Проблемою є також висока кваліфікація переміщених осіб, роботу у інших регіонах знайти важко, через загальне погіршення економічної ситуації [2].

Так, за даними державної служби зайнятості, з початку року послугами державної служби зайнятості скористалися 882,1 тис. безробітних. Кількість вакансій, заявлених роботодавцями у цей період, становила 412,0 тисяч. У січні-травні 2015 року за направленням державної служби зайнятості працевлаштовано 300,5 тис. осіб, у тому числі 210,8 тис. зареєстрованих безробітних. Кількість працевлаштованих безробітних з числа осіб, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню (батьки, які мають дітей віком до 6 років, випускники навчальних закладів, діти-сироти, люди з інвалідністю тощо), становила 50,0 тис. осіб [3, с.300].

На нові робочі місця з компенсацією роботодавцю витрат єдиного соціального внеску працевлаштовано 6,4 тис. безробітних, у тому числі 1,9 тис. осіб, недостатньо конкурентоспроможних на ринку праці, та 4,5 тис. осіб, працевлаштованих на нові робочі місця в пріоритетних видах економічної діяльності. Кількість безробітного населення з початку кризи в Україні зросла на 7,8% порівняно із 2010 роком. При цьому кількість зайнятого населення зменшилася на 5,8% у 2014 році в порівнянні із 2010 роком (рис. 1).

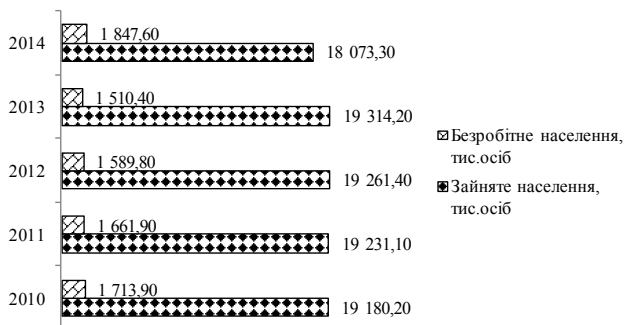

Рис. 1. Динаміка кількості зайнятого та безробітного населення в Україні, тис. осіб

Започаткували власну справу завдяки отриманню допомоги по безробіттю одноразово 6,7 тис. осіб. У громадських роботах та інших роботах тимчасового характеру брали участь 106,6 тис. безробітних. Професійне навчання за направленням служби зайнятості проходили 105,4 тис. безробітних.

Станом на 1 червня 2015 року кількість зареєстрованих безробітних становила 469,4 тис. осіб, з них 366,5 тис. осіб отримували допомогу по безробіттю. Середній розмір допомоги по безробіттю у травні 2015 року склав 1 219 грн. Кількість вакансій у базі даних державної служби зайнятості становила 48,1 тисячі. За останніми оприлюдненими даними Державної служби статистики України, рівень безробіття населення віком 15-70 років, визначений за методологією Міжнародної організації праці, в Україні в се-

редньому зріс з 7,3% (2013 р.) до 9,3% (2014 р.) економічно активного населення.

За 2014 р. кількість пропозицій роботи скоротилася на 30%. Не було професійних сфер, де б спостерігалася позитивна динаміка порівняно з минулим роком. Менше, ніж інші, від кризи постраждали такі професійні сфери: «Інформаційні технології», «Виробництво», «Робочий персонал», «Домашній персонал» і «Безпека». Більше за інших постраждали готельно-ресторанна сфера, страхування, видобуток сировини, наука і освіта, а також автомобільний бізнес [4].

Ринок праці в Україні з початку травня 2015 року став демонструвати позитивну динаміку. Так, найбільше пропозицій роботи було розміщено у Києві, Харкові, Дніпропетровську, Одесі та Львові. Позитивна динаміка за новими вакансіями порівняно з минулим місяцем фіксувалася в Київській, Тернопільській, Закарпатській, Івано-Франківській і Рівненській областях. Менш активними, порівняно з квітнем, були роботодавці Львівської, Волинської, Черкаської та Дніпропетровської областей. У травні Індекс (відношення кількості резюме до кількості вакансій) склав 4,9. Це означає, що в середньому на одну вакансію претендують 5 фахівців.

Лідерами по кількості вакансій, за даними Дослідницького центру hh.ua., залишаються ІТ, продажі, маркетинг, адміністративний персонал та банківська сфера. Рейтинг найбільш затребуваних професій не змінюється вже протягом року. Проте є зміни серед найбільш перспективних професій. Цей рейтинг складається з урахуванням різних критеріїв (затребуваність на ринку, стабільність галузі, рівень заробітної праці, можливість професійного зростання та розповсюдженість професії у світі). Першу сходинку у цьому переліку займають ІТ-спеціалісти. А далі – лікарі, спеціалісти військових професій, інженери різних галузей, підприємці та бізнесмени, а також спеціалісти робочих професій. Цікаво, що за півтора року професія військового перемістилася з рейтингу найменш перспективних у позитивний список [5].

ТОП-5 проф. областей з найвищою конкуренцією дещо змінився. Вперше за тривалий час до цього списку потрапила проф. сфера «Виробництво». Інші ж показники практично без змін: найскладніше знайти роботу юристам, економістам, керівникам і початківцям. Найнижча конкуренція на ринку праці в травні спостерігалася серед держслужбовців, фахівців з продажу, мед. представників, робочих і страхових фахівців [5].

Узагальнюючи вищевикладене, варто зазначити, що сьогодні однією із головних проблем, що виникають внаслідок економічної нестабільності в країні, є високі темпи зростання безробітного населення. Основним недоліком економічної політики держави щодо стримування збільшення рівня безробіття є підтримка неефективних робочих місць. Як наслідок, характер українського безробіття нетиповий для країн з рин-

ковою економікою, зокрема: характерним є значне структурне безробіття, що визначається якісною невідповідністю характеристик робочої сили потребам ринку [6, с.21]. Причини існування структурного безробіття обумовлені такими чинниками: примітивізація процесів руху робочої сили, що пов'язано з домінуванням чинників оплати праці у багатофакторній системі мотивації і обумовлює горизонтальну та вертикальну мобільність; низька хаотична (нерегульована) мобільність робочої сили, що обумовлена нерозвиненістю ринків капіталу, фінансів, житла та обмежує свободи руху робочої сили і перетоку робочої сили між сферами зайнятості, галузями господарювання, територіями; неоднаковий стан різних професій. Так, представники деяких професій (наприклад, транспорту) мають можливість вільного працевлаштування в іншій галузі. Представники інших професій (вчитель, лікар) збільшують кількість структурних безробітних; у свою чергу, пом'якшення структурних проблем ринку праці перешкоджає недостатній інфраструктурній і інституційній розвитку, особливо на загальнодержавному рівні. Система кадрових агентств розвинута непогано, проте у більшості випадків розрахована на роботодавців, а оскільки їх діяльність слабо узгоджена з загальнодержавною політикою зайнятості, вони вступають у суперечність зі спробами пом'якшити структурні невідповідності. Основна частина дрібного бізнесу сконцентрована у сфері послуг, де працює 4,56 млн осіб, при цьому лише 981 тис. було офіційно включено у звіти про штати співробітників [2].

Також доведено, що у зростанні безробіття не відбулося різких коливань. Траєкторія зміни безробіття є плавною, без різких стрибків, перекосів, пов'язаних з виходом на ринок праці значної кількості безробітних. Спостерігається високий рівень прихованого безробіття на функціонуючих підприємствах. Відмова від звільнень з економічних причин призводить до зниження заробітної плати та підштовхує кваліфікованих працівників до зміни місця роботи, найменш кваліфіковані кадри залишаються, накопичуючи критичну масу некомпетентності.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, дослідження сучасного стану національного ринку праці довели, що ринок праці є незбалансованим та малоєфективним. Найбільший попит спостерігається серед ІТ, медичного персоналу, робітників легкої промисловості та військових. Для вирішення проблем, які виникли

на ринку праці, необхідно розробити відповідні заходи. Основними заходами, що повинні сприяти працевлаштуванню безробітного населення, з боку держави та місцевих органів влади є: надання роботодавцям коштів на перекваліфікацію співробітників; відновлення ринку праці; відновлення роботи підприємств, а внаслідок – створення нових робочих місць; покращення стану виробництва; дослідження ринку праці щодо актуальності різних спеціальностей; застосування нових методів подолання безробіття, наприклад громадських робіт; надання субсидій випускникам курсів перекваліфікації, організація стажування незайнятих на підприємстві; компенсація страхових вкладів роботодавцям у випадку, які безробітні робітники працевлаштувалися; моніторинг ринку праці з метою оптимізації кількості навчання та підвищення якості освітніх послуг; розвиток професійної технічної освіти; забезпечення доступу до бази даних вакансій, оперативне оновлення бази даних та підвищення якості вакансій; збільшення можливостей для самостійного пошуку вакансій для осіб працездатного віку; розробка механізму стимулювання роботодавців стосовно надання інформації про конкурентоспроможні робочі місця; посилення взаємодії та координації роботи державних та приватних служб зайнятості.

Активно проводячи дані заходи, можна суттєво зменшити рівень безробіття. Це дозволить підвищити рівень зайнятості, особисті доходи населення шляхом створення нових робочих місць. Це у свою чергу призведе до розвитку виробництва і підвищення рівня розвитку національної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
2. Проблема безробіття в Україні / Інтелект-портал Zinet.info [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.zinet.info/3/goriatsha.php>.
3. Лех Г.А. Шляхи подолання безробіття / Лех Г.А. // Науковий вісник НЛТУ. – 2010. – № 20.3. – С. 300-305.
4. Гусев С. Ринок праці в Україні лихоманить [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/print/economics/business/kto-smozhet-nayti-rabotu-v-2015-godu-584230.html>.
5. Полотай І. 10 найбільш затребуваних професій 2015 року в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua>.
6. Системні вади ринку праці України та пріоритети його реформування. – К.: НІСД, 2010. – 47 с.